

Отримана 01.03.2026

Прорецензована: 10.04.2026

Прийнята до друку: 20.04.2026

Електронна адреса: mariia.petrushkevych@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-6077-3767>DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-22-27>

Петрушкевич М. Світоглядне підґрунтя вибору стратегій поведінки особистості в конфлікті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 22–27.

УДК 159.9:141

Марія Петрушкевич

СВІТОГЛЯДНЕ ПІДГРУНТЯ ВИБОРУ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В КОНФЛІКТІ

У статті аналізується взаємозв'язок типу світогляду особистості та вибору стратегій поведінки під час конфлікту. Припускається, що вибір стратегій поведінки залежить від особливостей світогляду. Людина свідомо чи несвідомо надає перевагу тим стратегіям поведінки, які підтверджують її світогляд, навіть якщо такий вибір може затягнути або ескалювати конфлікт. За основу беруться стратегії запропоновані К. Томасом та Р. Кілманном: уникнення, суперництво, пристосування, компроміс, співпраця.

Світогляд аналізується у міждисциплінарному філософсько-психологічному контексті, він тлумачиться як форма загального людського самовизначення у світі. Описується та аналізується його видова різноманітність. У статті доводиться, що саме світогляд визначає загальні тенденції поведінки учасників конфлікту, які не будуть залежати від ситуації чи зміни обставин конфліктної ситуації.

Індивід з альтруїстичним, гуманістичним, цілісним чи внутрішньо злагодженим світоглядом схильний до використання м'яких стратегій поведінки в конфлікті, таких як компроміс чи співпраця (якщо особливості конфліктної ситуації не вимагають іншого вибору). Ці стратегії потребують уважного, суб'єктивного та діалогічного ставлення до опонента. Таке ставлення можливе у випадку цілісності та гармонійності власної картини світу, розуміння свого місця у ньому.

Натомість фрагментарний, суперечливий, егоїстичний, антигуманний чи цинічний типи світогляду сприяють свідомому чи несвідомому використанню жорсткого стилю поведінки у конфлікті. Стратегія суперництва передбачає знецінення, знеособлення, об'єктивацію опонента. Стратегії суперництва, пристосування та уникнення пов'язані із значними психологічними змінами, які відбуваються під час ескалації. Тому конструктивне закінчення конфліктних ситуацій передбачає не лише раціоналізацію своєї поведінки в конкретних обставинах, а й роботу над своєю картиною світу, усвідомлення себе, своїх цінностей та потреб, свого місця у світі.

Ключові слова: світогляд, конфлікт, стратегія поведінки, екзистенціалізм, сітка Томаса-Кілманна, особистість.

Maria Petrushkevych

WORLDVIEW BASIS OF THE CHOICE OF INDIVIDUAL BEHAVIOR STRATEGIES IN CONFLICT

The article analyzes the relationship between the type of personality worldview and the choice of behavior strategies during the conflict. The choice of behavior strategies in a conflict depends on the characteristics of the personality's worldview. A person consciously or unconsciously prefers those behavior strategies that confirm his worldview, even if such a choice can exacerbate the conflict. The strategies of avoiding, competing, accommodating, compromising, collaborating (proposed by K. Thomas and R. Kilmann) are the basis of the article.

A worldview is a form of general human self-determination in the world; an interdisciplinary philosophical and psychological approach is used to analyze it. Its species diversity is described and analyzed. Based on the carriers, a worldview can be individual, collective and group. According to moral and value orientations, the worldview is divided into selfish, altruistic, humanistic, antihuman, cynical, chauvinistic and others. By structure, the worldview is holistic, fragmentary, internally coherent, and contradictory. In philosophy, the worldview is divided by the degree of adequacy of the perception of reality – realistic, fantastic, distorted, and adequate to reality. Historical types of worldview: mythological, religious, philosophical, scientific. It is the worldview that determines the general tendencies of the behavior of the participants in the conflict, which will not depend on the situation or changes in the circumstances of the conflict situation.

An individual with an altruistic, humanistic, holistic or internally coherent worldview is inclined to use soft strategies of behavior in the conflict. These are strategies of compromising or collaborating. These strategies require an attentive, subjective and dialogical attitude towards the opponent. Such an attitude is possible in the case of integrity and harmony of one's own worldviews, understanding of one's place in it.

On the other hand, fragmentary, contradictory, selfish, antihuman or cynical types of worldview contribute to the conscious or unconscious use of a harsh style of behavior in conflict. The strategy of competing involves the devaluation, depersonalization, objectification of the opponent. The strategies of competing, accommodating and

avoiding are associated with significant psychological changes that occur during escalation. The constructive end of conflict situations involves not only rationalizing one's behavior in specific circumstances, but also working on one's worldview, awareness of oneself, one's values and needs, one's place in the world.

Keywords: worldview, conflict, behavior strategy, existentialism, Thomas-Kilmann Conflict Model, personality.

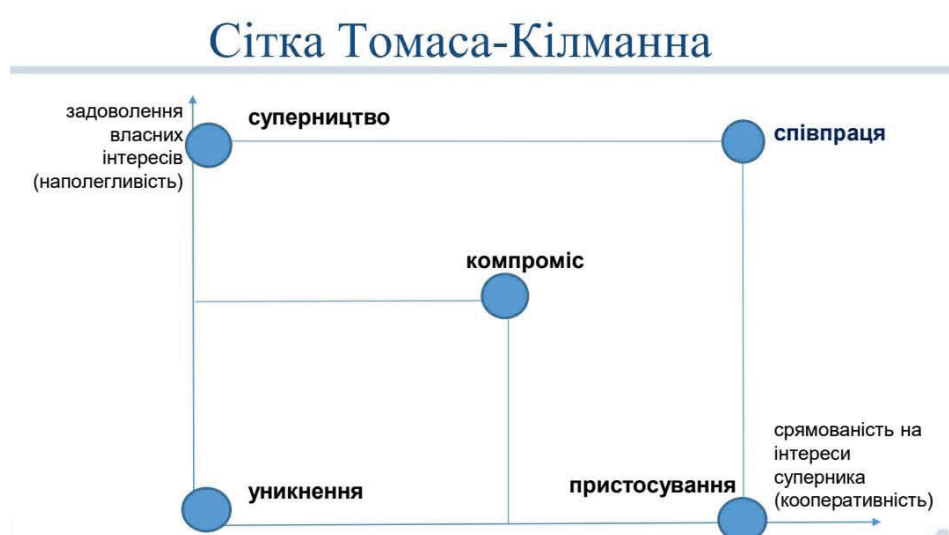
Соціальна взаємодія між людьми передбачає багато різних варіантів, які є історично, культурно, світоглядно та психологічно зумовленими. Нормативний аспект культури (до якого належать плани, проекти, приписи, норми та програми) регулює та організовує людську діяльність та взаємодію між людьми у приватній та публічній сферах. Конфлікти є одним із варіантів соціальної взаємодії, за своїми функціями, можливостями та соціалізуючим ефектом вони можуть бути як деструктивними, так і конструктивними. Руйнівний чи корисний характер конфлікту значною мірою залежить від тих способів поведінки які свідомо чи несвідомо вибирає особистість. Навіть якщо мова йде про внутрішній конфлікт.

Фактично результат конфлікту є сумою низки складників, серед головних можна виділити: кількість та структурну складність сторін конфліктної ситуації; рухливість чи сталість зони розбіжностей; зміну уявлень про ситуацію, що передбачає специфічні психологічні стани на різних етапах розвитку конфлікту; усвідомлення чи не усвідомлення мотивів конфліктуючих сторін; вибору конкретних дій (від раціональних та продуманих до деструктивних та імпульсивних). Ці складові елементи засвідчують, що конфлікт – це складний варіант соціальної взаємодії в якому проявляються як психологічні характеристики особистості, так і елементи її картини світу. Внутрішній, міжособистісний чи груповий конфлікт викриває переконання та цінності особистості, які є частиною сформованого світогляду.

Спираючись на такі твердження можна припустити, що *вибір стратегії поведінки в конфлікті залежить, найперше, від особливостей світогляду особистості. Людина свідомо чи несвідомо надає перевагу тим стратегіям поведінки, які підтверджують її світогляд*, навіть якщо такий вибір може затягнути або ексалувати конфлікт.

Для аргументації поданої гіпотези звернемося найперше до короткої характеристики стратегій поведінки в конфлікті. Найавторитетнішою класифікацією стратегій поведінки в конфлікті є розроблений американськими психологами Кеннетом Томасом та Ральфом Кілманном тест призначений для визначення домінуючої стратегії поведінки в конфліктній ситуації та її динаміки [7].

В сітці Томаса-Кілманна стратегії пов'язані з двома лініями координат: спрямованістю на інтереси суперника (кооперацією) та задоволенням власних інтересів (наполегливістю).

Стратегія уникнення або бездіяльності найчастіше використовується тоді, коли конфлікт або його можливе вирішення не цікавлять людину. Іншою причиною може бути невпевненість у своїх силах, відсутність чітких життєвих позицій, бажання бути непомітним, не виділятися з групи. Наслідками вибору такої стратегії буде відсутність задоволення інтересів сторін, конфлікт залишиться не вирішеним.

Суперництво належить до жорстких стилів поведінки в конфліктних ситуаціях, воно пов'язане з намаганням задовільнити лише свої інтереси, ігнорувати іншого. При використанні цієї стратегії індивід повинен бути впевненим у своїх силах, розраховувати свої дії в конфлікті, знеособлювати опонента та мати переконання про правильність та ковенційність своєї поведінки. Така стратегія пов'язується з усталеною картиною світу, чітко вибудованими зв'язками у ній. Проте, ця стратегія також застосовується лише тоді, коли стосунки з опонентом не важливі, та не будуть продовжуватися після закінчення конфлікту.

Стратегія пристосування використовує уникнення участі в конфлікті як основний спосіб поведінки. При використанні такої стратегії спрямованість на особисті інтереси буде низькою, а оцінка інтересів опонента – високою. Використання такої стратегії може відображати орієнтацію особистості під час конфлікту на приналежність (свою чи опонента) до певної соціальної чи культурної ієрархії, а також на психологічно-емоційну залежність людини, невпевненість у собі чи своїх можливостях.

Компроміс вважається оптимально виваженою стратегією у конфлікті, використання якої має багато переваг та сприяє конструктивному вирішенню конфліктної ситуації. Це найбільш вдала поведінка. Для ефективного використання цієї стратегії сторони повинні добровільно взаємодіяти між собою та проявляти добру волю до завершення конфлікту. Проте тут кожна сторона лише частково задовольняє свої інтереси (незадоволеною залишається інша частина інтересів), хоча зберігаються стосунки. Компроміс, так само як і суперництво, часто спирається на раціональну аргументацію.

Стратегія співпраці заснована на максимальному задоволенні інтересів конфліктуючих сторін. Вона пов'язана з ідеєю спільного блага та передбачає збереження стосунків між сторонами і подальшу співпрацю. Проте ця стратегія може бути використана лише під час тривалої добровільної взаємодії між конфліктуючими сторонами, оскільки для своєї реалізації вимагає багато часу. Співпраця пов'язана з егалітарним відношенням до сторін конфлікту.

Проте, при виборі будь-яких стратегій, чи їх зміни, значну роль під час конфлікту відіграють орієнтація та складові частини світогляду учасників. Саме світогляд визначає загальні тенденції поведінки учасників, які не будуть залежати від ситуації чи зміни обставин конфліктної ситуації.

В контексті філософії Іммануїла Канта [1] світогляд пов'язаний з виробленням засад людського життєвого самоутвердження (зокрема через знамениті питання: що я можу знати?, що я маю робити?, на що я можу сподіватися?, що є людиною?). Світогляд окреслює крім фізичного ще й смислове поле людського життя, є світом людини або людським універсумом. Тому світогляд чинить значний вплив на соціальні взаємодії між людьми. Структурування світогляду пов'язане з тим, що індивід усвідомлюючи дійсність з часом починає усвідомлювати свої особливості та власну унікальність, і найголовніше, свою відмінність, а подекуди і опозиційність, до усього іншого в світі. Тому в людини формуються досить стійкі уявлення і про підвалини та закони світу, і про свої власні характеристики та особливості, що дозволяють орієнтуватися у неоднозначних, викличних чи екзистенційних ситуаціях.

В такому контексті світоглядне підґрунтя можна простежити у багатьох ситуаціях міжлюдської взаємодії, а сам світогляд стає формою загального людського самовизначення у світі. У способах поведінки та у виборах, які ми робимо можна побачити елементи світогляду особистості, тому є сенс говорити про світоглядне підґрунтя при виборі стратегій поведінки особистості в конфлікті. А складовими на які спирається світогляд стають погляди, переконання, принципи, ідеали, цінності, вірування, життєві норми та стереотипи.

У деяких життєвих ситуаціях уникнути зустрічі зі світоглядом просто неможливо. Загалом подібні екстремальні, крайні ситуації вимагають від індивіда кардинальних невідкладних рішень. Це може бути ситуація, коли людину ставлять на межу життя та смерті, коли вона змушена брати на себе відповідальність за життя інших людей та інші [3, с. 21]. Але світоглядні питання можуть ставати перед людиною й у більш простих та буденних ситуаціях, наприклад, коли йдеться про конфлікти різної складності; або при оцінці дій людини в конфлікті, коли висловлюються твердження, що людина не повинна так робити. Тобто при цьому керуються загальними уявленнями про те, якою повинна бути людина, що гідно її, а що не гідно. У кризових, конфліктних ситуаціях усе це лягає в основу наших психологічних реакцій.

У психоаналітичній концепції Зигмунда Фрейда світогляд особистості пов'язаний з усвідомленням конкретних позицій, що конструюють світ у вигляді чітких пояснюваних конструкцій. А в аналітичній психології Карла Густава Юнга [6] світогляд укорінений в психології індивіда, саме

він окреслює діапазон прийняття рішень; він майже не усвідомлюється, перебуває у сфері несвідомого і окреслюється культурним контекстом. Юнгіанська концепція підтверджує, що вибір стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях значною мірою є неусвідомленим та культурно зумовленим.

У теорії Еріка Еріксона на основі світогляду відбувається фокусування на важливих життєвих факторах, розширення горизонту колективної свідомості та корегування почуття солідарності. Усе це відіграє важливу роль в розгортанні конфліктних ситуацій, їх можливої ескалації.

Оскільки світогляд має загальнолюдський характер це зумовлює його надзвичайно велику різноманітність, зокрема й щодо поглядів та уявлень про світ і себе самих. Існує чимало різних типологій світогляду через які можна структуровано проаналізувати питання про його вплив на вибір стратегій поведінки у неоднозначних, екзистенційних чи конфліктних ситуаціях.

Світогляд прийнято класифікувати на основі різних спільних ознак. Звернемося до кількох таких типологій [2; 4] через які можна вдало охарактеризувати його зв'язок зі стратегіями поведінки в конфлікті.

Одна з типологій засновується на аналізі носія світогляду, тому світогляд прийнято класифікувати на індивідуальний, колективний та груповий. Тут вибір стратегії поведінки в конфлікті залежить від того, чиї інтереси – індивіда чи групи – в пріоритеті. У такому випадку при виборі стратегії можуть діяти різні додаткові чинники, зокрема і психологічні чи соціальні. Наприклад, тут може проявитися парадокс Абіліна описаний Джеррі Гарві в статті «The Abilene Paradox and other Meditations on Management» [5], який полягає в тому, що при прийнятті рішення (свідомому чи несвідомому виборі стратегії поведінки в конфлікті) людина, що приналежна до конкретної групи, свій вибір засновує на уявленні про благо для всієї групи (кожного її члена), а не своїх бажаннях і потребах. Особливість парадоксу полягає в тому, що кожен член групи чи спільноти робить свої вибори спираючись на ілюзорне уявлення про потреби і бажання інших. Таким чином, кожен індивід діє не відповідно до своїх потреб, а відповідно до уявлень про потреби всіх інших і одночасно жоден не задоволений своїм вибором. В ситуації, коли кожен не був би членом групи поведінка та вибір були б зовсім іншими. Тому прийняті рішення щодо стратегії поведінки у конфліктах часто залежать від присутності в індивіда елементів колективного чи групового світогляду.

За морально-ціннісними орієнтирами світогляд поділяють на егоїстичний, альтруїстичний, гуманістичний, антигуманний, цинічний, шовіністичний та інші. Ці орієнтири складаються в процесі нашої первинної та вторинної соціалізації, є зовнішніми по відношенню до людини, значною мірою репресивними (оскільки нав'язуються культурою), але в дорослому віці сприймаються як частина сутності окремої людини, елемент її психологічного образу. Вибір опозиційних стратегій компромісу чи суперництва корелює з егоїстичним чи альтруїстичним світоглядом. Безперечно, стратегія може засновуватись і на суто прагматичних переконаннях та розрахунку. Проте, коли у конфлікті під час ескалації відбуваються психологічні зміни у сприйнятті ситуації, опонента та себе, то саме світогляд стає тією основою від якої залежить вибір поведінки.

Важливою для даної теми є класифікація світогляду за будовою. Тут розрізняють світогляд цілісний, фрагментарний, внутрішньо злагоджений, суперечливий. Цілісний та внутрішньо злагоджений світогляд сприяє вибору конструктивних стратегій поведінки в конфлікті, а при необхідності сприяє їх обґрунтованій та логічній зміні. Фрагментарний та суперечливий світогляд є відображенням психологічної невпевненості та проблем під час соціалізації.

У філософії існує поділ світогляду за ступенем адекватності сприйняття дійсності – реалістичний, фантастичний, викривлений, адекватний дійсності. Знову ж таки, реалістичний та адекватний дійсності світогляд буде хорошою основою для вибору конструктивних стратегій вирішення конфліктних ситуацій, таких як компроміс, співпраця, чи навіть обґрунтоване суперництво.

Проте, у філософії ключовими типами світогляду є історичні: міфологічний, релігійний, філософський, науковий. Міфологічний світогляд засновується на циклічних нарративах які можуть обмежувати вибір стратегій поведінки в конфлікті та звужувати уявлення про можливі варіанти розгортання конфліктних ситуацій. Міфологічні сюжети є універсальними, пов'язаними з колективним несвідомим, використанням архетипічних образів. Тобто, навіть при бажанні раціонального вирішення конфлікту людина, у якої домінує міфологічний тип світогляду, буде діяти у межах визначеного міфологічного нарративу, спираючись на відомі алгоритми, що не піддаються сумніву щодо їх актуальності, дієвості чи корисності.

Релігійний світогляд пов'язаний з табу, ритуалом та бінарними опозиціями. Вагомим елементом тут постає оцінювання своїх дій чи дій опонента у межах опозиції «правильно – неправильно», «дозволено – табуовано». Релігійний тип світогляду впливає на вибір консервативних сценаріїв поведінки у критичних чи конфліктних ситуаціях та відповідає стратегіям суперництва, пристосування або уникнення.

Філософія постає як теоретична форма світогляду. Філософствувати – це не просто думати про світоглядні проблеми, а усвідомлювати їх необхідність, їх зв'язки, їх сторони, характеристики та складові, виражені через певну термінологію [3, с. 22]. Філософський світогляд засновується на усвідомленні ситуації, аргументації своїх позицій, внутрішній стрункості, логічній послідовності, а це надзвичайно важливо для позитивного вирішення конфліктів. Всі ці якості позитивно впливають не лише на конструктивну поведінку в конфлікті, а й на позитивне психологічне самопочуття людини в кризовій ситуації, на впевненість у своїй цілісності та цінності під час екзистенційних виборів.

Навіть окремі стратегії поведінки у конфлікті співпричетні до конкретних філософських напрямків 20 ст. Наприклад, екзистенціалістський погляд на світ та людину (Мартін Гайдеггер, Карл Ясперс, Габріель-Оноре Марсель, Альбер Камю, Жан-Поль Сартр) обґрунтовує вибір стратегії суперництва в конфлікті. Тут центральна роль належить екзистенціалу свободи, особистій відповідальності за вибір, створенню власного сенсу, концентруванню на індивідуальному а не на загальних істинах.

У філософії діалогу (Мартін Бубер, Отто Фрідріх Больнов, Карл-Отто Апель, Габріель Марсель), де головну увагу приділяють суб'єкт-суб'єктним стосункам, проступає основа для стратегії співпраці. Тут ставлення до іншої людини передбачає налаштування на активну взаємодію та розуміння, відкриття перед іншим, часто базується на принципах релігійної етики.

Доречно згадати також і логотерапію Віктора Франкла, яка засновується на пошуку сенсу життя як основного механізму подолання життєвих випробувань, пов'язана з терапевтичними практиками та вирішенням екзистенційних питань. Ідеї Віктора Франкла дають філософське обґрунтування для використання стратегій уникнення та компромісу.

Науковий тип світогляду пов'язаний з науковою картиною світу, його носії керуються раціональними методами пізнання, проте такий світогляд може продукувати й дегуманізаційні тенденції. В такій ситуації вибір стратегій поведінки в конфліктах стає більш раціоналізованим та аргументованим, проте може бути деструктивним для конфліктуючих сторін за своїми наслідками.

Отже, світогляд є складним, багатоаспектним відображенням та розумінням людиною світу та самої себе. Найперше, він залежить від індивідуальних характеристик самої людини, наприклад, психологічних та фізіологічних, а також від оточуючого фізичного та суспільного середовища. Риси конкретного світогляду мають історичні передумови, оскільки формуються в процесі соціалізації індивіда. Світогляд є багатоаспектним та має значну варіативність, що ґрунтується на домінуванні конкретних переконань та філософських, релігійних чи історичних позицій. Тому суспільна взаємодія індивіда з іншими людьми значною мірою відображає елементи світогляду.

Вибір стратегій поведінки в конфлікті (таких як: уникнення, пристосування, суперництво, компроміс, співпраця) корелює, найперше, з особливостями світогляду особистості. В залежності від того, який тип світогляду має людина вона свідомо чи несвідомо схильна надавати перевагу тим стратегіям поведінки, які підтверджують її світогляд.

Індивід з альтруїстичним, гуманістичним, цілісним чи внутрішньо злагодженим світоглядом буде схильним до використання м'яких стратегій поведінки в конфлікті, таких як компроміс чи співпраця (якщо особливості конфліктної ситуації не вимагають іншого вибору). Бо ці стратегії потребують уважного, суб'єктного та діалогічного ставлення до опонента. Таке ставлення можливе у випадку цілісності та гармонійності власної картини світу, розуміння свого місця у ньому.

Натомість фрагментарний, суперечливий, егоїстичний, антигуманний чи цинічний типи світогляду сприятимуть свідомому чи несвідомому використанню жорсткого стилю поведінки у конфлікті. Стратегія суперництва передбачає знецінення, знеособлення, об'єктивацію опонента, коли в опонента під час конфлікту важливою стає функція, а не суб'єктність. Стратегії суперництва, пристосування та уникнення пов'язані також із значними психологічними змінами, які відбуваються під час ескалації. Тому конструктивне закінчення конфліктних ситуацій передбачає не лише раціоналізацію своєї поведінки в конкретних обставинах, а й роботу над своєю картиною світу, усвідомлення себе, своїх цінностей та потреб, свого місця у світі.

Література:

1. Кант І. *Критика сили судження*. К.: Темпора, 2022. 702 с.
2. Король Д. О. Світогляд, в: *Велика українська енциклопедія*. Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Світогляд> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Петрушенко В. Л. *Філософія: Курс лекцій*. К.: «Каравела»; Львів: «Новий світ-2000», 2002. 544 с.
4. Хобта І. П. Філософський аналіз світогляду як передумова дослідження проблеми екологічної свідомості, в: *Вісник ДААУ*, №2, 1998. С. 3 – 8.
5. Harvey Jerry B. The Abilene Paradox and other Meditations on Management, in: *Organizational Dynamics*, № 3 (1), Summer 1974.
6. Jung C. G. *Psychotherapy and philosophy of life*. The collected works of C. G. Jung. New York, 1956. Vol. 16. P. 76 – 83.
7. Thomas K. W., Kilmann, R. H. *The Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument*. Mountain View, CA: CPP, Inc., 1974.